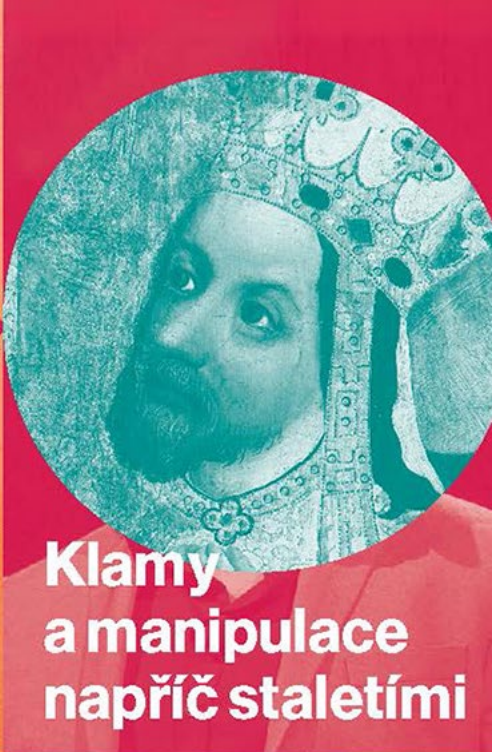
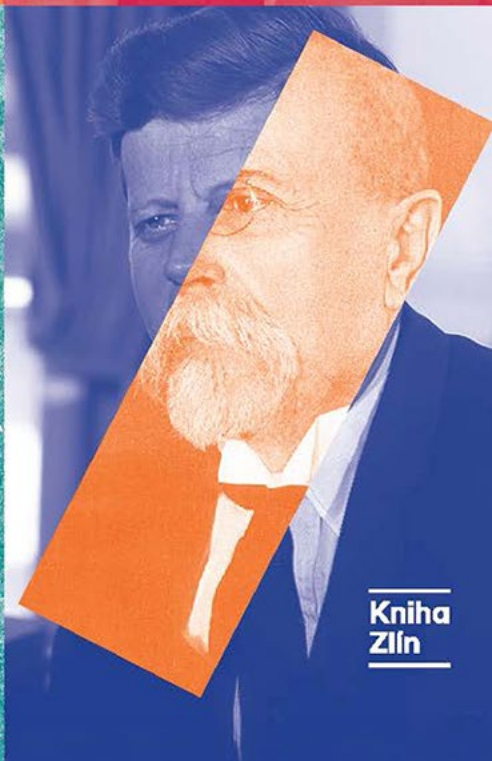

Klamy a manipulace napříč staletími

Tomáš Kolomazník
Zdeněk Rod

Kniha
Zlín

Klamy a manipulace napříč staletími

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

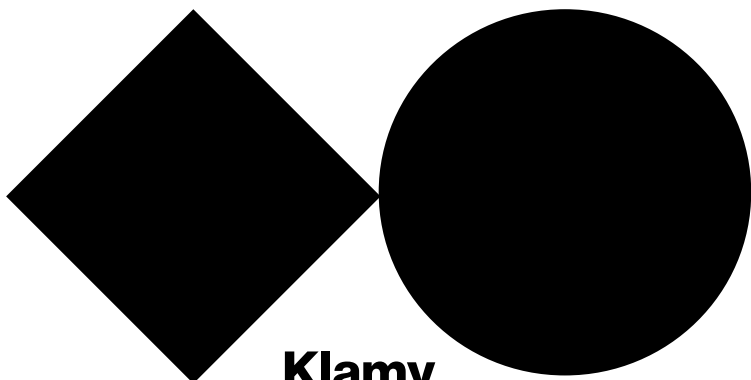
≡ KNIHA ZLIN

Tomáš Kolomazník, Zdeněk Rod
Klamy a manipulace napříč staletími – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

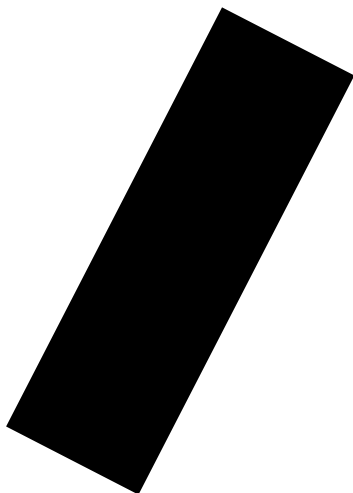
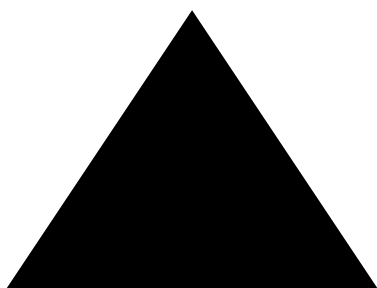
Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

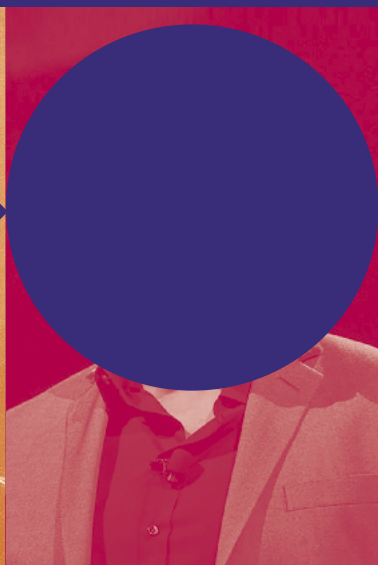
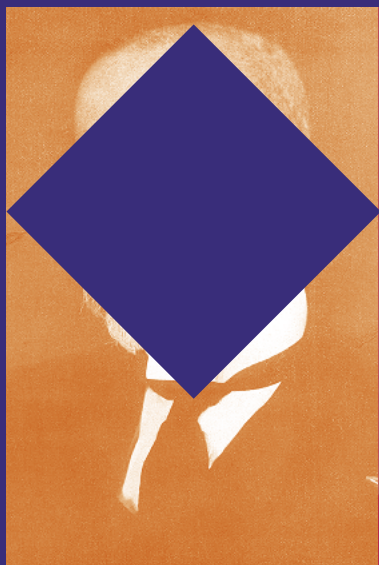

ALBATROS MEDIA

Kniha
Karikatura
Revoluční
Kulty
Slopaganda
AIDS
Citlivých
Deklaroval
Zlín

**Klamy
a manipulace
napříč stoletími**

Klamy a manipulace napříč stoletími

**Tomáš Kolomazník
Zdeněk Rod**

Obsah

Předmluva	9
Úvod	13
Kapitola 1: Kde to vlastně začalo. Informační operace a manipulace ve starověku	23
Kapitola 2: Středověk a vynález knihtisku	49
Kapitola 3: Manipulace a propaganda v novověké Evropě	73
Kapitola 4: 20. století – informační operace na vzestupu	115
Kapitola 5: Pád železné opony a nové milénium ve světle informačních operací a manipulací	199
Kapitola 6: Umělá inteligence a co dál? Jak proměnila umělá inteligence informační operace a manipulace	251
Závěr	277
Použité prameny	281
Zdroje obrazového materiálu	304

Předmluva

Cesta k odolné společnosti

Dějiny mocenských zápasů či ovládání společnosti byly prakticky od počátků po dnešek spojeny s klamáním a vytvářením nereálných obrazů. To vše za účelem posílení vlastní moci, navození tísně či strachu, modelováním vidění reality tak, jak chtěli dotyční aktéři. Kde jsou vládoucí či ambiciózní vládnout, musí být též ovládaní či předpokládání ovládaní.

Samozřejmě, velmi těžko budeme srovnávat společenskou hierarchii raného středověku či pozdního baroka s dneškem, neboť struktura moderní a soudobé společnosti je jiná. A to včetně mentálních či duchovních předpokladů. S moderní dobou se ovšem pojí nejen zásadní změny ve formě průmyslových revolucí, idejí lidských práv či svobodného občana. S moderní dobou jsou spojeny také média a především masmédia, která prostoupila veřejný prostor a mezi rádiem, televizí a sociálními sítěmi

napomohla vytvořit vlastní virtuální svět. Ten sice není hmatatelný, ale dá se v něm prožít velká část života, resp. naše vědomí v něm může plout bez ohledu na realitu.

S nástupem umělé inteligence pak přicházejí otázky, nakolik člověk ještě bude trávit své bytí v reálném světě a nakolik ho přeneseme do jiné reality. A kdybychom tyto myšlenky ještě posouvali dále do budoucnosti, musíme si klást otázku, zda bude ještě v nějaké fázi vývoje člověk aktérem dějin. Kde bude hranice mezi rozhodnutím lidského jedince nebo kolektivu a mezi algoritmem posouvajícím společenské procesy? To jsou myšlenky, které ovšem jdou daleko za rámec této knihy, která se koncentruje na informační operace a manipulace v dějinách. Předkládá širší historický kontext, ale především hovoří k dnešku. Ukazuje, jak jsme ve světě mimořádných informačních nástrojů náchylní k tomu, abychom byli klamáni a jednali dle cílů agresora. Ten nemusí v daný moment pracovat „s otevřeným hledím“, ale ve skrytu serverových místností. Přesto se mu může dařit ovlivňovat a vychylovat společenské nálady, politické postoje.

Principy zneužívané novými nástroji jsou přitom stále stejné. Opět a stále hraje roli strach, obava o bezpečí, případně frustrace. A ta nemusí být vůbec „objektivní“. I nespokojenost se dá vymodelovat a dá se s ní manipulativně pracovat. A jakkoliv jsme schopni tyto metody popsat, mimo jiné také díky této knize, neznamená to ještě, že jsme jako společnost skutečně odolní.

Na fázi analýzy by totiž měla navazovat fáze konkrétních kroků, které se budou informačním operacím bránit. Je otázkou, zda jsme již našli dostatečně silné nástroje, které dokáží těmto novým typům válek čelit. Pro začátek je však nutné a nezbytné, abychom si daná nebezpečí připustili a uvědomili. Je to do jisté míry pouhý začátek složité cesty, na jejímž konci by měla stát odolná společnost.

prof. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D.

Úvod

Úvodem bychom chtěli podrobněji představit naši motivaci k napsání této knihy. Po vydání naší prvotiny *Proč věříme dezinformacím?* jsme se začali podrobněji zabývat fenoménem manipulace, klamání a informačních kampaní nebo chcete-li operací ve společnosti v širším kontextu.

V současné době slyšíme stále častěji z úst politiků, novinářů, vědců nebo různých aktivistů slova jako manipulace, ovlivňování, vlivové operace, informační operace a řadu dalších podobných výrazů a slovních spojení; ve většině případů jsou používány v pejorativním významu. Vnímáme je jako něco nepřátelského, proti čemu je nutné bojovat.

Z historie ale víme – a také si to ukážeme –, že různé manipulace a klamání měly i pozitivní dopad na společnost, její vnitřní integritu a další vývoj.

Zejména v české společnosti je manipulace vnímána převážně negativně, což vychází z hluboké historické zkušenosti.

Počátky najdeme již v době habsburské monarchie, zejména v období po „Bílé hoře“, kdy byli Češi vystaveni systematické manipulaci a propagandě ze strany Habsburků

a katolické církve. Porážka stavovského vojska byla interpretována jako vítězství katolicismu nad protestantismem.

Katolická doktrína a budování loajality habsburskému domu prostoupila do všech sfér společenského života.

Další negativní zkušeností bylo období protektorátu, kdy byla nadvláda Němců prezentována jako vyústění dlouhodobého vývoje. Historická příslušnost Čechů k Němcům byla dávána do kontextu Svaté říše římské jakožto německého kulturního prostoru, kterého byly české země součástí. Protektorát pak byl prezentován jako „ochrana“ Čechů před vnějšími vlivy, kterými byl především bolševismus.

Následných čtyřicet let v totalitním státě přineslo další vlnu systematické manipulace s fakty. Především s přepisováním dějin tak, aby vyhovovaly komunistické propagandě. Glorifikace husitství byla jedním z konkrétních projevů. Zatajování a manipulace s nepříjemnými událostmi patřily k dalším charakteristikám manipulace v totalitním Československu.

Například vpád vojsk zemí Varšavské smlouvy byl prezentován jako bratrská pomoc.

Historická zkušenost proto vede k tomu, že Češi nevěří autoritám a institucím. Jsme společností nedůvěry, a to jak v mezinárodním srovnání, tak v domácím kontextu, jak ukázal například výzkum Národního institutu SYRI pro Český rozhlas.¹

Na druhé straně jsou Češi zastánci „kultu pravdy“, což má rovněž hluboké historické kořeny, a to již od dob protestantismu. Například pravda ve vnímání Jana Amose Komenského představuje nadčasovou hodnotu a je symbolem odporu v rámci útlaku. Kult pravdy u nás institucionalizoval první český prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Nejenže si dal na prezidentskou standardu moto „Pravda vítězí“ (z lat. *Veritas vincit*), ale postulát pravdy považoval za základ demokratické společnosti. „Pravda vítězí“ se stalo heslem také sametové revoluce v roce 1989.

Historická zkušenost s manipulací národa a kult pravdy vede k tomu, že Češi mají velkou nedůvěru k autoritám a jsou velmi citliví na jakoukoliv formu manipulace, byť by měla mít pozitivní dopad. Po několik staletí žili na pomezí velkých mocenských bloků. To vše vedlo k vytvoření „menšinové pozice“ národa, který se musí naučit přežít. Pokud bychom měli v těchto úvahách pokračovat, dostali bychom se až k tvrzení, že jsme tak trochu otroky „kultu pravdy“, který se prolíná s historickou skepsí. Pravda je pro nás určitý ideál, ke kterému se ale chceme dopracovat cestou poznání sami bez toho, že by nás k ní dovedl někdo jiný. Zmíněná úvaha by ale vydala na samostatnou monografii.

Otázka manipulace představuje sama o sobě velmi složitý fenomén a zasahuje do řady vědních disciplín od psychologie přes sociologii, kriminologii a ekonomiku až po politiku. My se v této knize budeme zabývat především

politickou a společenskou manipulací, jejímiž hlavními nositeli jsou politici, vlády, instituce, média, církve a nadnárodní organizace. Cílem této společenské manipulace je především ovlivnění veřejného mínění, postojů a chování obyvatel, sociálních skupin nebo institucí.

Než se pustíme do vlastního tématu, je nutné si blíže vymezit základní pojmy a oblasti. Ústředním motem této publikace budou tři druhy aktivit, a sice informační operace, manipulace a propaganda. Bylo by na místě si krátce vysvětlit, co si pod těmito pojmy máme představit a jaký je mezi nimi vztah.

Informační operace mívají spojitost zejména s nějakou vojenskou činností a jsou definovány jako soubor aktivit zaměřených na shromažďování, analýzu, distribuci, manipulaci a ochranu informací s cílem ovlivnit rozhodování, chování nebo vnímání jednotlivců, skupin či celých národů.² Mají zejména strategický rozměr a jsou doménou spíše států. Jedním z příkladů je informační operace s cílem ovlivnit veřejné mínění v USA, aby se Spojené státy připojily na stranu protihitlerovské koalice a aktivně vstoupily do války.³ Informační operace mohou provádět i nadnárodní organizace nebo korporáty.

Ve 20. a 30. letech 20. století vytvářely tabákové firmy kampaně na podporu kouření. Cílem bylo posílit prodeje cigaret a zároveň přesvědčit populaci o nízkém riziku kouření.⁴ Informační operaci v tomto pojetí lze vztahovat nejen na státní útvar, ale i na soukromý sektor.

Rozhodujícím kritériem je rozsah činnosti a velikost cílové skupiny.

Dalším termínem, který budeme používat, je **manipulace**. Manipulací obvykle označujeme proces, při kterém je nějaká osoba, skupina osob nebo celá společnost ovlivněna takovým způsobem, že si toho dotyčná osoba, skupina osob nebo i celá společnost není vědoma, nebo že jí nebo jim nejsou zcela jasné použité metody a motivace. Manipulace bývá hojně spojována s neetickým, klamavým nebo skrytým ovlivňováním, při němž se záměrně využívají techniky k dosažení určitého cíle, a to bez přímého souhlasu nebo vědomí manipulovaného.⁵ V oblasti politiky bývá manipulace spojena například s manipulací fakty nebo šířením dezinformací. Jako příklad můžeme uvést incident v Gliwicích, kdy bylo z napadení německého vysílače obviněno Polsko. Událost se následně stala zámkou pro napadení Polska hitlerovským Německem.⁶

Poslední z termínů, jemuž se budeme věnovat, je **propaganda**. V našem pojetí ji můžeme chápat jako nástroj informační operace. Jedná se o systematické šíření informací, které jsou nějakým způsobem upravené či zkreslené. Cílem je podpora konkrétní ideologie nebo politického programu.⁷

Pokud bychom měli naši úvahu shrnout, informační operace představují strategický rozměr ovlivňování a působení na společnost nebo vybrané skupiny společnosti. Jejich realizátory mohou být jak státy, tak soukromé

subjekty. Propaganda a manipulace pak představují nástroje informačních operací. Propaganda má masovější povahu a je více transparentní, zatímco manipulace je spojena převážně s neetickými přístupy zkreslování faktů a událostí.

Dalším důležitým aspektem jsou důvody, které vedou jednotlivé aktéry ke zkreslování reality a k manipulaci publika. Existuje jich několik. Prvním je logicky boj o moc. Od starověku se vládci snažili upevnit si různými manipulacemi svoji pozici. Císař Augustus dokonce nechal svůj nápis *Res Gestae Divi Augusti*, který oslavoval jeho vládu a zveličoval jeho činy, vytesat do kamene.⁸ Dalším důvodem je prosazení ideologie. Například nacistický ministr propagandy Joseph Goebbels vytvořil rozsáhlý propagandistický systém, který měl upevnit nacistickou ideologii. Manipulace hraje významnou roli také ve válečných střetech, počínaje trojskou válkou a konče současnými válečnými konflikty. Nesmíme ale zapomenout i na ekonomický profit manipulace. Například americká energetická společnost Enron manipulovala s účetnictvím, aby vytvořila iluzi vysokých zisků. V dané době se jednalo o největší skandál přelomu tisíciletí.⁹ Tyto příklady a řadu dalších představíme v této knize a zasadíme je do historického kontextu.

Každý čtenář si musí nutně položit otázku, proč se zabývat manipulacemi. K čemu je to dobré? Myslíme si, že studium manipulace ve společnosti, zejména pak v his-

torickém kontextu, je zcela zásadní pro pochopení současných i budoucích společenských procesů. Naším cílem je představit tento fenomén napříč dějinami. Chceme ukázat, že manipulace a informační operace nepoužívají pouze totalitní režimy, ale že tento fenomén nalezneme ve všech formách státního uspořádání. Rozebereme důvody, které vedou politiky, instituce nebo další subjekty veřejného života k manipulaci.

Existuje několik konkrétních důvodů, proč se dnes manipulací a klamáním ve veřejném prostoru zabývat. Prvním z nich je pochopit různé techniky a postupy manipulace, jak se vyvíjely v čase. K čemu a jakým způsobem byly využívány propagandistické kampaně, dezinformace nebo i cenzura. Když porozumíme těmto metodám, budeme připraveni odolávat novodobým výzvám.

Dalším důvodem je pochopení společenského vývoje; proč se společnost vyvíjela právě tím, a ne jiným směrem. Jaké společenské procesy se díky manipulaci daly do pohybu. Manipulace s informacemi zároveň hrála historickou roli při formování hodnotového systému a světonázoru. Pochopíme tak, proč některé myšlenky, stereotypy a hodnoty zakořenily v kolektivním vědomí lidí.

Pochopení manipulativních technik vede nepochybně k vytvoření určitého stupně kritického myšlení, schopnosti orientovat se v inflaci informací různých druhů a kvality a odolávat rozmanitým formám manipulace nepřátelskou propagandou.

V neposlední řadě chceme českému čtenáři představit tento fenomén v jeho historické rozmanitosti a s ohledem na jeho roli ve vývoji společnosti, která nemusí být vždy negativní. Chceme se pokusit o vyvážený pohled, aby nenabyl dojmu, že dějiny jsou permanentní manipulací a vše, co se okolo nás děje, je dílem „jen“ manipulace. I když prosazování politiky a politické moci se bez manipulace neobejde. Do jaké míry je tato teze pravdivá, na to si čtenář může odpovědět po přečtení této knihy. Nechceme však jít do krajnosti jako nizozemský historik a spisovatel Rutger Bregman, který svým čtenářům nedoporučuje sledování denních zpráv, neboť vytvářejí falešný obraz světa.¹⁰

Naším cílem je zasadit jednotlivé události do dobového kontextu. Z toho důvodu je nutné pracovat se širokou škálou faktorů politických, ekonomických nebo kulturních, které měly vliv na danou dobu. Jedině tak se lze vyhnout jednostranným pohledům a zkreslením historické a společenské reality. Historickou událost nemůžeme rekonstruovat na základě současné optiky a společenských vzorců.¹¹ Takový přístup by nás uvrhl do roviny čistého populismu a manipulace s historickými fakty.

Naší ambicí není představit téma vyčerpávajícím způsobem, ale ukázat na konkrétních příkladech, jak se manipulace a informační operace vyvíjely v jednotlivých historických etapách, jak se proměňovaly spolu se změnou společnosti.

Ve své podstatě se jedná o několik faktorů. Prvním jsou kulturní a společenské změny, které odrážejí poptávku po informacích a schopnost tyto informace „konzumovat“, což reflektuje rozvoj gramotnosti nejen té obecné, ale i mediální. Znamená to tedy, že pokud je společnost vzdělanější a mediálně gramotnější, podléhá méně manipulaci a klamu? To je další otázka, na kterou chceme odpovědět. Významným faktorem je i rozvoj politického myšlení a nástrojů ovládání skupin obyvatelstva. Mají dnešní politici výhodu, že mohou díky technologiím používat sofistikovanější metody, jak ovládat voliče? Jsou na tom lépe než před sto nebo dvěma sty lety? I k tomuto aspektu se dostaneme. Souvisí s tím i rozvoj technologií, které hrají rovněž klíčovou roli jak při utváření obsahu sdělení, tak při jeho šíření. Svět prošel významnou proměnou od vynálezu knihtisku až po současné sociální sítě. V čem tento technologický vývoj přinesl pozitiva a co je jeho negativní stránkou? Ve svých úvahách se nevyhneme ani rozvoji mediálního trhu a informačního ekosystému, který je s technologiemi provázán.

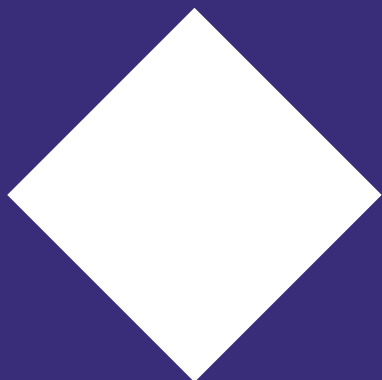
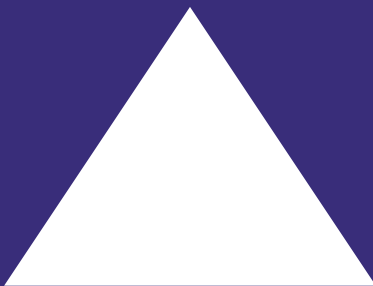
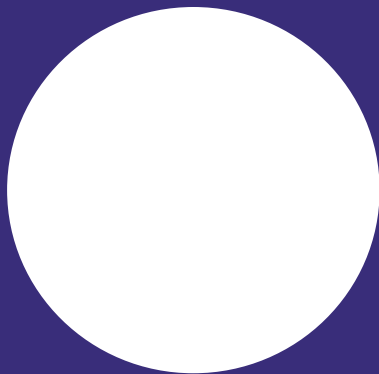
V neposlední řadě chceme tento fenomén představit v kontextu soudobé informační společnosti a současných technologických výzev, jakými jsou umělá inteligence nebo kvantové technologie. Chceme ukázat, v čem jsou dnešní informační operace a manipulace ve veřejném prostoru jiné než v minulosti a zároveň nastínit budoucí perspektivu. V žádném případě nechceme šířit apokalyptické

scénáře, které občas v médiích rezonují. Nové technologie na jedné straně dávají široký prostor manipulaci a představují významné riziko pro společnost, na druhé straně jsou i obranným prostředkem.

Knihu jsme rozdělili do několika kapitol. Cílem není se striktně držet nějaké periodizace dějin, ale snažit se zasadit téma do určitých historických etap. V první části se budeme věnovat manipulaci a klamu ve starověku od Číny až po starověký Řím. V další části se zaměříme na středověk; významný moment zde představuje vynález knihtisku. Následovat bude období novověku od třicetileté války až po války napoleonské. Hlavní část této knihy se soustřeďuje zejména na posledních 200 let; etapa je ohraničena průmyslovou revolucí a vznikem moderních států na jedné straně a současnou informační společností na straně druhé.

Kapitola 1:

**Kde to vlastně začalo.
Informační operace
a manipulace
ve starověku**

Manipulativní a klamavé techniky jsou staré jako lidstvo samo. Už pravěký lovec používal klamné metody, aby nalákal zvěř do pastí. Manipulace ale začala hrát významnější roli při zakládání prvních státních útvarů. S jejich vznikem bylo nutné udržet moc nad větším počtem obyvatel a určitou soudržnost společnosti a budovat autoritu vládce. Jedním z nástrojů byla kontrola a filtrování předkládaných informací. Vládci a vládnoucí skupiny museli v první řadě legitimizovat svoji moc a původ svého postavení. Většinou k tomu využívali šíření mýtů o božském původu nebo ideálů, které měly podporovat poslušnost a loajalitu. Dalším cílem bylo udržení společenského řádu a společenských norem. V této souvislosti bylo nutné nejen obhájit vládnoucí ideologii, ale také potlačit „nežádoucí“ názory, které by podkopaly legitimitu vládce, vládnoucí třídy a společenského řádu.

Jedním z nástrojů, jak udržet moc, bylo prezentování historie. Především selektivní předkládání historických událostí mělo za cíl glorifikovat vítěze bitev ve vztahu

k poraženým. Panovníci dbali na to, aby byli v různých dokumentech nebo kronikách popisováni jako neporazitelní válečníci; záměrně nechávali ve svůj prospěch zkreslovat výsledky bitev nebo počty padlých protivníků.

Dalším nástrojem bylo spojení vládců s božskou autoritou. Legitimitu své moci opírali o to, že jim byla dána bohy nebo že se jejich rodová linie odvíjí od té božské. Zmínky o božském původu a zejména selektivní překrucování historických faktů najdeme v literárních pramenech dané doby.

Pojďme se podívat, jak se tento fenomén projevoval v jednotlivých státních útvarech od Mezopotámie přes Egypt a Čínu až po starověké Řecko a Řím.

Manipulace a propaganda v prvních literárních útvarech

Určitý způsob manipulace najdeme už v nejstarším literárním díle, za které je považován *Epos o Gilgamešovi* a jehož vznik je odhadován do doby před 2000 lety př. n. l. Tento epos líčí životní dobrodružství sumerského krále Gilgameše. Jednotlivé příběhy vyznívají jako podpora ideálů poslušnosti a úcty k bohům a vládcům.¹²

Britský vědec Martin Worthington, který se na Cambridgeské univerzitě zabývá výzkumem starověké literatury, odhalil v této epické básni určité prvky manipulace.

Například sumerský bůh Ea oklame lidstvo šířením falešných zpráv. V eposu je pasáž, kdy Ea vyzývá „babylonského Noema“, známého jako Uta-napišti, aby slíbil svým lidem, že bude z nebe pršet jídlo, pokud mu pomohou postavit archu. Lidé si ale neuvědomí, že se jedná o trik. Jakmile je archa postavena, Uta-napišti a jeho rodina se vyšplhají na palubu a přežijí. Všichni ostatní se utopí. Touto ranou epizodou, odehrávající se v mytolo-

Tabulka s částí
Eposu o Gilgamešovi.
Epos měl sloužit
jako podpora bohům
a králům.

gické době, začala manipulace s informacemi a jazykem. Podle Martina Worthingtona se může jednat o první příklad falešných zpráv.¹³

Dalším z historických textů tohoto období je *Chammurapiho zákoník*, což je jeden z nejstarších souborů sepsaných zákonů. Kromě toho, že obsahuje právní normy týkající se rodiny, vlastnických vztahů, majetku ale i zločinů,

je také považován za nástroj propagandy. Měl, kromě jiného, upevnit pozici krále, kterého líčí jakožto ochránce spravedlnosti. Panovník je prezentován coby osoba přinášející zákony přímo od bohů. Propojení krále s bohy podporovalo královu image spravedlivého vládce a legitimizovalo jeho moc. Zákoník byl vytesán do černé dioritové stély (vysoký kamenný monument) a byl vystaven na veřejném místě, aby ho každý viděl.¹⁴

Propaganda a klamání na válečném poli

Propaganda byla přítomna také ve válečnictví. Mezopotámští panovníci ji využívali k nadsazování svých vítězství v bitvách. Například Aššurnasirpal II. prezentoval svůj triumf tak, že v jednom záznamu uvedl, že „přivedl desítky tisíc zajatců“ a „zničil celé národy“, přičemž skutečný rozsah jeho vítězství mohl být podstatně menší. Cílem těchto přehnaných vyjádření bylo posílit obraz neporazitelného a mocného vládce. Naopak porážky byly často zamlčovány nebo zmanipulovány.¹⁵

K podobným manipulacím výsledků bitev docházelo také ve starověkém Egyptě. Faraon Ramesse II. prezentoval bitvu u Kadeše jako velké vítězství. Ve zlaté stéle (stély byly umístěny v egyptských chrámech) tvrdil, že sám v čele své armády porazil chetitského krále Muvatalliho II. Realita ale byla jiná; obecně se nedá tvrdit, že by bitvu vyhrál

s drtivou převahou. V podstatě se jednalo o propagandu, která měla upevnit faraonovo postavení a posílit jeho autoritu. Kromě písemných sdělení nechal Ramesse II. vytvořit velké reliéfy s bitevními scénami, ve kterých byl zobrazen jako vítěz porážející chetitské vojáky.¹⁶

Starověcí vojevůdci používali pro oklamání protivníka i falešné informace s cílem zmást ho a přinutit k chybným rozhodnutím. Ve zmiňované bitvě u Kadeše chetitský král Muvatalli II. použil klamnou taktiku proti Ramessemu II. Nechal zajmout několik svých mužů egyptskou armádou a tito zajatci poskytli egyptskému vojsku falešné informace o záměrech chetitské armády. Tato řekněme informační operace způsobila, že egyptská armáda zvolila špatnou taktiku a byla překvapena chetitským útokem. Klamné informace měly vliv i na morálku vojáků.¹⁷

Mezi další faraony, kteří si budovali kult neporaženého bojovníka, patří Thutmose III. Tento panovník je považován za jednoho z nejmocnějších faraonů, který dosáhl významné vojenské úspěchy. Také v jeho případě se dbalo na to, aby se před veřejností zakryly neúspěchy a ztráty na bojišti.¹⁸

Hledání cest k upevnění moci vládců

Egyptští panovníci využívali manipulace i k upevnění své moci. Jednou z takovýchto manipulací byla reforma

Výjev bitvy u Kadeše, která je příkladem různých metod klamání protivníka.

faraona Amenhotepa IV., jejímž cílem bylo potlačit moc kněží, kterým se podařilo vybudovat kult boha Amona. Panovník musel vynakládat nemalé prostředky na zvelebování chrámů zasvěcených tomuto bohovi nebo odevzdávat církvi kořist z vyhraných bitev. Tyto prostředky a majetek spravovali kněží, kteří se postupně stali nezávislými na panovníkovi, a mohli tak mluvit i do záležitostí řízení státu.

Faraon se proto rozhodl uctívat jiného boha (Atona), čímž eliminoval kněžskou moc a vliv. Tento krok odůvodnil jako nařízení boží, v praxi se ale jednalo o politický a mocenský kalkul.¹⁹

Upevnění moci faraonů představovalo významný aspekt jejich vládnutí, proto hledali různé cesty, jak toho dosáhnout. Například Hatšepsut, žena-faraon, se nechávala zpodobňovat jako muž. Snahou bylo udržet mužský kult vládce, který představoval sílu a ochranu země.

Hatšepsut byla faraonem v období, kdy nebyla vláda ženy považována za něco obvyklého. Tímto si zajistila větší respekt a zároveň se mohla vyhnout zpochybňování legitimacy svého postavení.²⁰ Dalším aspektem podpory oprávněnosti vládnutí byla různá vyobrazení faraonů a jejich spojení s bohy, což mělo rovněž legitimizovat jejich

Chrám v Karnaku s reliéfy zobrazujícími faraona Ramesse III., symbol propojení faraona s bohy.

božský původ a moc. V chrámu v Karnaku jsou například reliéfy zobrazující faraona Ramesse III., jak se obětuje bohům.

Sun-c', duchovní otec informačních operací

Pokud se budeme držet tématu válečnictví a přesuneme se do Číny, rozhodně musíme zmínit čínského vojevůdce a vojenského teoretika Sun-c', který své poznatky shrnul v díle *Umění války* (The Art of War). Kniha se skládá ze 13 kapitol, z nichž každá se zaměřuje na konkrétní stránku válečnictví. Podle Sun-c' je celé válečné umění založeno na klamu. Různé manipulace, dezinformace a klamání jsou podle něj základními principy vojenské strategie vedoucí k vítězství. V jeho díle objevíme citáty jako „Největším uměním války je zlomit odpor nepřítele bez boje“ nebo „Celé válečné umění je založeno na klamu“.

Schopnost zakrýt skutečné záměry, mást nepřítele, a tak ho vlastně přimět k chybným rozhodnutím, je cesta vedoucí k vítězství. Předstírání vlastní slabosti vede k jeho porážce. Podstata války není o síle, počtu vojáků nebo dokonalosti zbraní, ale o tom, do jaké míry jsme schopni manipulovat s informacemi a prezentovat celkovou situaci nejen na bojišti, ale před bojem samotným. Sun-c' klade velký důraz na zjišťování informací o protivníkovi a na pečlivé plánování bitev. Část díla je věnována

špionáži, kterou považuje také za zásadní psychologickou zbraň, a získávání informací; obojí pokládá za klíčové. Pomocí špionáže je možné nepříteli podsouvat dezinformace a donutit ho ke špatným rozhodnutím. Dezinformace a klamné zprávy mohou podkopat i morálku vojáků.

Význam tohoto díla, které vzniklo někdy v 5. století př. n. l., a celé koncepce vedení boje přetrvaly i do moderní doby vysoce sofistikovaných zbraňových systémů. Zásady, které tento čínský vojevůdce sepsal, jsou i dnes zdrojem nejen pro politiky, ale i pro podnikatele.²¹ Manipulace ve starověké Číně se netýkala pouze válečnictví, byla přítomna i v politických a společenských sférách. Svoji intelektuální oporu našla také mezi filozofy. Příkladem jsou práce Mo-c' a Chan Feje, kteří byli významnými filozofy starověké Číny a kteří se zabývali otázkami moci, vládnutí a efektivní kontroly společnosti. Vládce by měl používat takové nástroje vládnutí, pomocí kterých by mátl své okolí, aby si nejen jeho nepřátelé, ale také přátelé nebyli jisti jeho skutečnými úmysly. Manipulace a vyvolávání chaosu by měly být efektivní formou vládnutí.²²

Řecko jako kolébka politické manipulace a trojský kůň

Starověké Řecko je jednou z kolébek politiky a spolu s tím i řečnictví a přesvědčování.

V řeckých městských státech se řečnictví a manipulace staly nástrojem, jak prosadit mocenské zájmy a ovlivnit veřejné mínění. Bylo to právě Řecko, které položilo základy politické komunikaci a právní argumentaci, ze kterých čerpáme dodnes. Řekové kladli důraz na řečnictví a přesvědčování, což vedlo k tvorbě propracovaných technik manipulace zejména v oblastech politických debat, soudnictví a diplomacie.

Typickými protagonisty byli sofisté. Tato skupina profesionálních řečníků a filozofů působila ve starověkém Řecku někdy od 5.–4. století př. n. l. Cílem jejich aktivit byl rozvoj praktických dovedností v rétorice a přesvědčování. Sofisté obhajovali tezi, že pravda je relativní a je možné ji interpretovat různými způsoby a podle konkrétní situace. Jejich chápání pravdy bylo víceméně účelové, zajímala je taková pravda, která byla užitečná pro jednotlivce.²³ Sofisté bývali hodně kritizováni ze strany jiných učenců a filozofů. Myšlenky o relativní pravdě jsou ale nosné i v moderní době.

Mluvíme-li o Řecku, musíme určitě zmínit Perikla. Perikles byl athénský státník uznávaný za svůj silný morální charakter a vůdcovské schopnosti. Zároveň byl ale také velmi obratným manipulátorem, což se projevilo v období peloponéských válek. Zdůrazňoval výjimečnost a nadřazenost Athén a zároveň vytvářel ve společnosti strach ze Sparty, kterou prezentoval jako stát oligarchů, představujících nebezpečí pro athénskou demokracii.²⁴

K dalším politikům doby peloponéských válek patřil Alkibiadés. Jednalo se o athénského politika, vojevůdce a také charismatického řečníka, jehož umění klamat se projevilo během peloponéské války. Jeho mistrovským kouskem bylo, že po neshodách v Athénách přešel na stranu Sparty, které předal spoustu informací o situaci a připravenosti Athén vést válku. Po krátkých peripetiích se vrátil do Athén, kde získal zpět svůj vliv a postavení. Takováto životní pouť by nebyla možná bez schopnosti přesvědčit své spojence a podporovatele, ale i veřejné mínění.²⁵

Také Řekové hojně využívali informační operace, příkladem mohou být řecko-perské války. V bitvě u Salaminí (480 př. n. l.) vytvořili Řekové pozicí své námořní flotily falešný obraz o rozmístění vlastních sil, což vedlo k tomu, že Peršané protivníka podcenili a následně upadli do léčky. V rozhodující bitvě u Platají (479 př. n. l.) se řecká armáda opírala o strategické manévry a špionáž, a tím získala rozhodující výhodu.²⁶

Největší řecký manipulátor

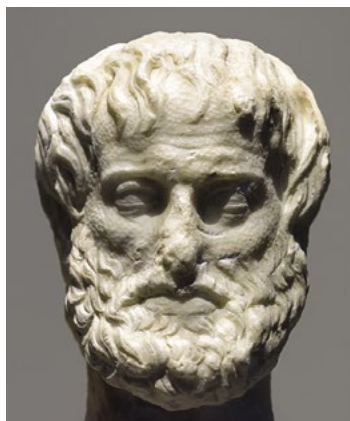
Za největšího manipulátora ve starověkém Řecku byl považován Sokrates. Sám sice tvrdil, že se vyhýbá manipulaci, nicméně jeho techniky jsou jejím typickým příkladem.

Jeho výrok „Vím, že nic nevím“ je svým způsobem také manipulace. Tato průpovědka mu vytvořila komfortní

pozici „moudrého muže“ a vedla jeho oponenty k odhalení vlastní neznalosti.

Sokrates manipuloval také masami, svými vystoupeními se snažil zpochybnit tradiční autority a společenský systém. Vystupoval velmi přesvědčivě a emotivně, a tím také znejistil své oponenty.²⁷

Pokud mluvíme o Sokratovi, musíme vzpomenout i Platona. Ten ve svých dílech zkoumá vztah mezi „iluzí“

Aristoteles, významný řecký filozof, rétor, ale také manipulátor.

a „realitou“. Ve svém myšlenkovém konceptu tzv. jeskyně popisuje, že lidé žijí v iluzi a nejsou schopni rozpoznat skutečnou podstatu a realitu světa. Tu jim ale mohou přiblížit filozofové. Ve své podstatě se jedná o manipulaci, protože staví filozofy do pozice těch, kteří určují, co je správné a co ne.²⁸ Ve starověkém Řecku se manipulace a klamání opíralo zejména o rétorické výkony politiků,

řečníků a filozofů. Manipulace byla nástrojem k ovládnutí obyvatel městských států.

Kromě politické manipulace nám Řekové zanechali také legendu o trojském koni. I když neexistují přímé archeologické důkazy o jeho existenci, tento historický příběh se stal symbolem vojenské lsti a manipulace.²⁹ Událost je datována do 12.–13. století př. n. l., písemné zmínky jsou až z 8. století př. n. l., a sice v Homérově *Odyseji*. Nejde o to, do jaké míry je tento příběh pravdivý, jeho obsah je ukázkou toho, jak lze využít klamnou

Vyobrazení trojského koně, symbolu klamu.

operaci v boji. Jedná se o nadčasový symbol manipulace a psychologické operace. Příběh se stal inspirací i pro moderní dobu, termín „trojský kůň“ je symbolem klamání i v současnosti.

Makedonští vojevůdci a manipulace s náboženskou symbolikou

Nyní na chvíli opustíme filozofy a podíváme se na dvě velké postavy tohoto období, kterými byli Filip II. Makedonský a jeho syn Alexandr Veliký. Filip II. Makedonský kromě toho, že manipuloval stejně jako jiní vojevůdci a vládci s výsledky bitev, využíval k manipulaci také různé slavnosti s divadelními prvky. Manipulativními technikami se zabýval jeden z předních britských odborníků na starověkou Makedonii N. G. L. Hammond.³⁰ Podle něj byl Filip velmi zdatný politik, vojevůdce a diplomat. Jeho manipulační schopnosti nebyly omezeny pouze na válku a nátlakové akce, projevily se také v diplomacii, psychologické strategii, a dokonce i v kultuře. Filip často vyhrával války ještě předtím, než byly bitvy svedeny, a to pomocí psychologické manipulace a zastrašování. Lze říci, že do svých vojenských strategií a způsobů vedení boje implementoval zásady čínského vojevůdce Sun-c'. Izoloval své nepřátele diplomatickými kroky, demoralizoval je demonstrací vojenské síly, podplácel nebo přesvědčoval

politické vůdce v nepřátelských městech, aby zradili své vládcy.

Konkrétním příkladem bylo ovládnutí města Olynthos, které bylo součástí konfederace městských států v severním Řecku. Představitelé města se obávali hrozby Filipovy nadvlády a hledali pomoc u Athén. Filip ale díky podplacení klíčových vůdců město oslabil a posléze i dobyl.

Filip II. Makedonský přijal řecké kulturní praktiky, jako bylo pořádání her, v jejichž rámci deklaroval svou úctu k helénským tradicím a zároveň budoval osobní kult ochránce řeckých hodnot. Velmi efektivně využíval propagandu k posílení vlastní moci. Díky těmto schopnostem položil základ makedonské nadvlády nad Řeckem a pozdějším výbojům svého syna Alexandra Velikého.³¹

Alexandr Veliký svým uměním a schopnostmi navázal na svého otce Filipa II. Makedonského. Velmi aktivně budoval svůj obraz vyvoleného boha, což mělo podpořit jeho autoritu. Na podporu božského původu objednával sochy, mince a další umělecká díla, ve kterých byl vyobrazen jako hrdina v božské podobě.

Řecký filozof Plútarchos v životopise Alexandra popisuje, jak manipuloval s náboženskými kulty. Například jeho návštěva orákula Amon v egyptské Síwě je líčena jako okamžik, kdy údajně potvrdil svou božskou linii coby syn Dia-Amona. Nejednalo se pouze o osobní akt, ale také o promyšlený politický krok k prosazení svého božského

práva vládnout.³² Alexandr Veliký se nebál manipulovat i s náboženskou symbolikou.

Když byl konfrontován s tzv. gordickým uzlem, což byl neřešitelný hlavolam, který uděloval tomu, kdo ho vyřeší, právo vládnout Asii, Alexandr tento problém vyřešil tak, že uzel přetl mečem.³³ Symbolika rozseknutí gordického uzlu přetrvala až do dnešní doby.

Alexandr Veliký a Dareios III. v bitvě u Issu, oba vojevůdci využívali různé lsti a klamy.

Alexandr Veliký se během svých vojenských tažení snažil využívat nejen fyzickou sílu, ale také ideologii. Při dobytí nových území šířili také jeho vojáci propagandu. Vždy kladl důraz na to, aby se každé vojenské tažení interpretovalo jako osvobození a sjednocení různých národů pod jeho vedením.

Řím a manipulace

Řím se stal mocnou říší, která nejenže ovládla významnou součást Evropy, ale rozkládala se až k Blízkému východu a severní Africe. Rozsáhlá území si podmanil nejen vojensky, ale také politicky, kulturně a ideologicky. Z toho důvodu významně ovlivnil společenský a kulturní vývoj tohoto geografického prostoru.

V prvopočátcích Říma, v době, kdy byl královstvím, se propaganda a manipulace opíraly především o mytologii, tak jak tomu bylo i ve starověkém Egyptě nebo v Mezopotámii. První římský král Romulus byl spojován s bohy, proto se i římsští aristokraté snažili najít linii svého původu k zakladateli Říma. Odtud pramení představy Římanů o tom, že jsou vyvoleným národem. V období republiky se propaganda zaměřila na ovlivňování římského lidu s cílem udržet společenskou integritu. Následné expanze, díky kterým Řím anektoval nová území, vyžadovaly rozvoj silné ideologie, která měla podpořit politickou a vojenskou soudržnost rozrůstající se říše. Vrchol římské propagandy spadá do doby císařství, do období nástupu císaře Augusta (27 př. n. l.). Řím se snažil vytvořit univerzální římskou společnost. Římská expanze byla přirozeně spojena s válkou a válečnými výpravami, což vyžadovalo kromě jiného i úsilí v oblasti informačních operací, klamání a propagandy.³⁴

Scipio Africanus a psychologická válka proti Hannibalovi

Punské války (264–146 př. n. l.) mezi Římem a Kartágem se nesoustředily pouze na vojenské střety, byly také ukázkou informačních operací, využívání propagandy, dezinformací a psychologické války.

Kartaginský vojevůdce Hannibal šířil dezinformace a klamné zprávy, Římané proto předpokládali útok přes Sicílii, Hannibal ale místo toho přešel Alpy. Tímto krokem překvapil Římany a demoralizoval jejich armádu. Hannibalovi vojáci navíc šířili strach a záměrně nepochovávali mrtvé protivníkovy vojáky, aby zastrašili římské spojení.

Naopak římský vojevůdce Scipio Africanus uplatnil svoji strategii psychologické války. Místo útoku na Hispánii zaútočil přímo na Kartágo. V průběhu tažení vytvářel obraz silné římské armády tím, že pořádal velkolepé vojenské přehlídky. Snažil se narušit bojového ducha Hannibalovy armády, neútočil okamžitě a protivníka tím znervózňoval.³⁵ V Římě se naplno spustila propaganda proti Kartágu. Prohlášení senátora Cata „Ostatně soudím, že Kartágo musí být zničeno“ se stala její součástí.³⁶

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Klamy a manipulace napříč staletími.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.